

Jean-Paul Ferrand¹

Vprašanje nihilizma

Nihilizem, ki preseže samega sebe

Za Nietzscheja je sleherno upiranje toku nihilizma brezplodno. Samo tako, da pospešimo njegovo vladavino, ga lahko preobrazimo, da bo naposled postal »božanska miselnost«.

93

Pogosto omejevanje nihilizma na krizo smisla in razrušenje vrednot, ki sta divjala na Zahodu že od srede 19. stoletja, predstavlja dvojno prednost. Po eni strani omogoča natančen oris pojava, ki ga enačimo s sodobno boleznijo evropske kulture, po drugi pa natančno etiologijo, torej jasno določitev vzrokov tega zla. Tako številni krščanski avtorji verjamejo, da lahko izsledijo izvor nihilizma v 18. stoletju v filozofski kritiki tradicionalne vere. Učvrščeni s svojo diagnozo predpisujejo naslednjo rešitev: ker je vzrok za evropski nihilizem smrt Boga, ga bomo preseгли le tako, da bomo mrtvega Boga in zastarele krščanske vrednote ponovno oživili.

Toda v primeri s takšnimi brezpogojnimi zaključki diagnoza, ki jo glede stanja naše kulture postavi Nietzsche, zlahka razočara: njegova etiologija nihilizma, oklevajoča in nedoločna izda terapevtske upe, ki jih je vzbudila navidezno izjemna tankočutnost njegove simptomatologije. Kako namreč lahko stremimo

¹Jean-Paul Ferrand, profesor v Caenu, je objavil *Schopenhauer ou l'épreuve de la volonté* (Ellipses). Pripravlja *Approche philosophique de Siméon*.

---

za tem, da bi ozdravili nihilizem, če ne zmoremo natančno določiti njegovega vzroka in če v želji, da bi razrešili problem njegovega izvora, neprestano vlečemo na dan zdaj sokratizem zdaj platonizem, krščanstvo in judovstvo, pa slabo vest in smrt Boga? Zdi se, da takšna omahljivost Nietzscheja razkrinka: domnevni »zdravnik civilizacije« se razkrije kot šarlatan, ki ni sposoben dati nastopa nihilizma in se je naposled prisiljen odreči zdravljenju stiske, ki jo je vendarle znal izslediti.

Toda če drži nasprotno, če meje Nietzschejeve diagnoze še zdaleč ne dokazujejo njene šibkosti, pač pa predstavljajo znak njene moči in neovrgljivo znamenje njene resnosti? Hipoteza o tesni povezanosti moči in omejenosti Nietzschejeve interpretacije si zasluži, da se pri njej za hip zaustavimo: če Nietzsche ni verjel, da je mogoče zatreti nihilizem, je morda tako razmišljal zato, ker je bolje kot kdor koli v tistem času premeril njegovo razsežnost in globino. Kakršno koli že je dejansko stanje, si lahko zatrdimo, da je Nietzsche edini mislec 20. stoletja, ki se je izognil temu, da bi zapoznele in zaostrene simptome nihilizma zamešal z njegovimi resničnimi vzroki.

94

Skrb za takšno razločevanje se pri Nietzscheju kaže zlasti v njegovem dojemanju toka Schopenhauerjeve filozofije konec 19. stoletja: če na kratko povzamemo, Evropejci niso čakali Schopenhauerja, da bi vsaj nejasno začutili ledeni dih nič na svojem obrazu, da bi zaslutili, da »je vse ničevno«, ali občutili, da »je življenje brez vrednosti«. Schopenhauerjev uspeh potemtakem ne izhaja toliko iz njegovega izvirnega prikaza nezmožnosti, da bi življenju pripisali kak veljaven cilj, kakor iz njegove naknadne upravičitve občutja absurda ter brezvrednosti, resda še nejasnega, vendar že močno razširjenega.

Dejansko razvrednotenje življenja, ki je tako zelo značilno za nihilizem, v Evropi ni nekaj novega. Nietzsche ga zasledi v Sokratovih poslednjih besedah in v Kristusovem mučeništvu. »Še Sokrat ga je bil sit.«² Za tistega, ki zmore dojeti, namreč poslednja Sokratova zahteva predstavlja priznanje utrujenosti in obsodbe življenja: »Kriton,« izjavi pred smrtjo, »odrešeniku Asklepiju sem dolžan petelina.«³ S tem zahteva, da se zahvalijo bogu zdravilstva, ki se pripravlja na to, da ga bo s pomočjo čaše trobelikinega strupa odrešil dolge bolezn: življenja samega. Analiza Jezusovega zgleda pripelje Nietzscheja do

² *Somrak malikov*, Sokratov problem, § 1, str. 16 (Slovenska matica, Ljubljana 1989).

³ *Ibidem*.

analognih zaključkov: »Križani Bog«, zapiše, »je prekletstvo življenja, znamenje, da se je potrebno od njega odtrgati«. ⁴ Krščanstvo reče življenju *ne*, in tisti, ki jih *odreši*, so tisti, ki *bežijo* s tega sveta: »Namesto znamenja upanja ponuja večala. Krščanski simbol *par excellence* je popotnica za onostranstvo«. ⁵

Takšno branje sokratskega in krščanskega sporočila, ki sta izoblikovala našo kulturo, lahko vzbudi upravičen nemir. Pomeni namreč, da nihilizem ni začasno stanje izčrpanosti, ki označuje sedanjo dobo, temveč da je logika zahodne zgodovine v njeni celoti skrivno klitje *nihila* kot sestavnega dela te zgodovine.

Tako nas Nietzsche vabi k najstrožji čuječnosti glede običajno predlaganih sredstev za preseganje nihilizma: ta zdravila so podobne narave kot zlo, ki naj bi ga ozdravila. »Poskusi, da bi ubežali nihilizmu, *ne ba bi pri tem porušili* stare vrednote, izzovejo nasproten učinek in problem še zaostrijo«. ⁶ Za to, da bi premagali nihilizem, še zdaleč ne zadostuje projicirati moderne vrednote v neko prenovljeno onostranstvo. Takšna je rešitev, ki jo priporočajo ideologi napredka z obljubo, da bo kmalu, jutri ali pojutrišnjem, prišel celoviti človek, ki bo naredil konec zlovešči »predzgodovini človeštva«. Takšno mesijanstvo naj bi življenju vrnilo nekaj njegovega dostojanstva, v resnici pa mu prinaša le nesrečo: potrebno je, da mine, ker *si zasluži*, da mine ... Tudi tukaj »svet, kakršen je, ne bi smel obstajati /.../ svet pa, kakršen bi moral biti, ne obstaja«. ⁷ Brez sleherne enopomenske določitve vzrokov je torej upor zoper nihilizem brezploden; samo tako, da bomo pospešili njegovo vladanje, moremo upati, da ga bomo preobrazili. »*Nihilizem, ki preseže samega sebe*. Poskus pritrjevanja vsemu, kar je bilo življenje do tedaj«. ⁸ Takšen je načrt, ki si ga naloži filozof-umetnik. Če potrdi najsurovejše trpljenje, če vzdrži bivanje v svetu brez smisla, ne da bi pri tem ohranjal upanje v prenovitev vere v smisel, ki je stvarjem inherenten, je to zato, ker bo potem, ko je preizkusil vse stopnje skepticizma, sam ustvaril drobec smisla. In tako lahko nihilizem naposled postane »božanska miselnost«. ⁹

Prevedla Saša Jerele

⁴ *Posmrtni fragmenti*, zač. 1888–januar 1889, frag. 14 (89).

⁵ Mathieu Kessler, *Nietzsche ou le dépassement esthétique de la métaphysique*, éd. P. U. F., 1990, str. 297.

⁶ *Volja do moči*, § 7, str. 12 (Slovenska matica, Ljubljana 1991).

⁷ *Posmrtni fragmenti*, XIII, 9 (60).

⁸ *Ibidem*, str. 74.

⁹ *Volja do moči*, § 15, str. 17 (Slovenska matica, Ljubljana 1991).